

“Devleti Kurtarma” Girişimi Olarak 28 Şubat

BÜROKRASI-SİYASET İLİŞKİSİ VE 28 ŞUBAT

“DEVLETİ KURTARMA” GİRİŞİMİ OLARAK 28 ŞUBAT

AHMET CEMİL ERTUNÇ

Süleyman Demirel, 1993 yılında Turgut Özal’ın ölümü üzerine, cumhurbaşkanlığına seçildikten sonra yaptığı konuşmalarından birisinde “Ben devleti kurtarmaya geldim” demişti¹. Bu söz, söylendiği günlerde, kamuoyu önderlerinin, aydınların, sivil toplum gruplarının, halkın... dikkatini çekmemiş; bu nedenle de olumlu veya olumsuz bir tepki ile karşılanmamıştı. Herhalde, bir devlet adamının nesnel temeli olmayan alışlagelmiş sözlerinden birisi olduğu düşünülmüştü. Ancak, tarihin sayısız malzemeleri arasında kaybolup giden ve -muhtemelen- bugün hiç hatırlayamı bulunmayan bu söz, bir devlet adamının herhangi bir konuşmasında çokta anlamı olmadan sarf ettiği sözlerden birisi değildi; özellikle de Demirel’in alışmış sözlerinden birisi değildi.

Bir Tespit ve Bir Vaat

Demirel, acaba, o sözle topluma, “Bugün devlet ciddi sarsıntılar yapıyor; devleti oluşturan kurumlar çöküyor. Yaşadığınız ekonomik, siyasi, yasal... sorunlar devletteki bu yıpranmanın sonucu. Ama endişe etmeyin. Ben devletin karşı karşıya kaldığı tüm sorunların farkındayım; bu sorunları çözecek yeterlikte ve konumdayım. Yaşadığınız sorunları sona erdirecek bir sürecin faili olacak ve sizi rahata kavuşturacağım” gibisinden bir mesaj mı vermek istemişti? O günün şartlarında, mahatap olduğu bazı sorunlar nedeniyle sıkıntıları bulunan topluma umut mu aşılamak istemişti? Yoksa, kimler olduğu kendisince malûm ve devletle ayrılaştırdığı birilerine

“Kan kıymı, güç eksilmesi biçiminde yaşadığınız sorunları biliyorum; bu sorunlarınızı çözecek ve sizi toplumda en müktedir konuma getirecek mekanizmaları işleteceğim” mi demek istemişti? Veya o birilerine, “Beni darbelerle siyasetin arka saflarına atmaktan vazgeçin ve kabul edin. Geldiğim bu yeni konumda size hizmet verecek ve itaatkar olacağım. Sahip olduğunuz gücünüze güç katmak, iradenizi tophanda daha da geçerli kalmak için elimden geleni yapacağım” mı demek istemişti? Yoksa daha başkalarına daha başka mesajlar mı vermişti? Veya, belki de hiç kimseye hiçbir şey demek istememiş, sadece o an için söylenmiş bir söz olarak bir şeyler ifade etmişti. Acaba bunlardan hangisi doğru? Anlaşılan o ki, ilgili söz dahilinde daha bir çok soru üretmek mümkündür. Ancak tüm bu sorular, Demirel’in o sözü sarf ettiği zamandaki düşüncesini ve gayesini tespit etmeye yönelik tahminlerden öteye geçmez. Sadece ilgili sözü dikkate alarak sözün muhataplarını ve mesajını anlamaya çalışmanın sübjektif çaba olmaktan daha fazla bir şey ifade etmez.

Elbette ki amaç, Demirel’in bir sözü üzerinde zihinsel egzersiz yapmak, düşünceler üretmek değil. O söz, bir devlet adamının benzerleri her zaman duyulabilen sözlerinden birisi de olabilir ve bu yönüyle üzerinde düşünmeyi, yorumlar yapmayı gerektirecek bir anlam ve değer ifade etmez. Fakat ne var ki, esasında durum hiç de böyle değil. O günden bu güne yaşananlar o sözün herhangi bir söz olmadığını, üstelik çok öncesi zamanlara uzanan bir sürecin içerisinde son derece anlamlı bir konumda dillendirildiğini gösteriyor. Bu ne-

denle de üzerinde durmayı ve çözümlemeyi fazlasıyla hak ediyor. Bunu yaparken de yukarıda iki örneği verildiği gibi, kişisel tahminlerden hareket etmek ve subjektif yargılara ulaşmak gerekmiyor. Sözü, söylendiği günün öncesi ve sonrası toplumsal şartlarında değerlendirmek, doğru anlamak için yeterlidir. Ancak buna ise, bir devlet adamının toplumsal, siyasal, ekonomik, yasal gerekçeleri olan bir sözünün çözümlemesini yapmak için değil, Türkiye'nin yakın tarihteki yaşadıklarını doğru anlamak için yapmak gerekiyor. Çünkü bugün yaşananlar dünün meyvelerinden başka bir şey değildir.

Konuya, o söde dile getirilen bir tespitin ve bir vaadin altını çizerek ve hatırdı tutarak giriş yapmakta fayda var: Demirel'in tespiti şu: *"Devlet ciddi sorunlar yaşıyor ve bu anlamda kurtarılmaya muhtaç durumda"*; vaadi ise şu: *"Ben devleti kurtaracağım"*. Şimdi, öncelikle bu tespitin tarihsel gerekçelerini, daha sonra da Demirel'in katilimsiz olmaktan da öte önderi olduğu *"devlet"* kurtarma sürecini inceleyelim.

Türkiye Gerçeği

Bu derginin son üç sayısında yayınlanan yazılarımızda ayrıntılı olarak ele aldığımız üzere; Türkiye'nin batılılaşma tarihi, kendilerini *"merkez"* kabul eden *"devletçi seçkinler"*in *"kenar"* olarak algıladıkları toplumla ilişkilerinin tarihi olarak anlam kazanır. Bu tarihin genel seyrini, devlet aygıtını ellerinde tutan ve dolayısıyla iktidar olan *"devletçi seçkinler"*in sahip oldukları güçle toplumu istedikleri gibi dizayn etme çabaları oluşturur. 1950'de iktidarı ellerinden kaçıran *"devletçi seçkinler"*, Dünyanın girdiği ve Türkiye'nin de dahil olduğu demokratik siyasal sistemin gerektirdiği yollardan iktidarı tekrar ellerine alamayacaklarını anlayınca, 1960'ta silaha sarılır ve zorla da olsa tekrar iktidarlara kavuşurlar. Fakat ihtilal ile başlayan süreçte, eskiden sahip olmadıkları bir sorunla karşı karşıya kaldıklarını fark ederler. Silahın iktidarı ellerine vermesine karşılık, iktidarın devamını sağlamada yeterli olmadığını; iktidarın devamının ancak toplumun hassasiyetlerini ve beklentilerini dikkate alan politikalarla mümkün olabileceğini anlarlar. Fakat ne vardır ki, iktidarın devamının en önemli ve hatta tek aracı olan toplumun hassasiyetlerini ve beklentilerini dik-

kate almak *"devletçi seçkinlerin"* toplumu tepeden turnağa değiştirme misyonlarına aykındır. Ayrıca alışıkları sorumsuz, kimseye hesap vermek zorunda kalmadıkları yaşama biçimlerine ve imtiyazlarına terstir. Bu durumda, ya yürürlükte süredir sahip oldukları misyonlarını terk edecek ve topluma bağımlı konuma girmeyi kabullenmek zorunda kalacaklardı, yada geleneksel özelliklerini sürdürmenin yeni imkanlarını bulacak veya eğer yoksa oluşturacaklardı. Tercihlerini ikincisinden yana kullanırlar. Topluma bağımlı olmanın getirdiği ayrıcalıklı fakat sorumlu bir konumda bulunmaktansa, sorumsuz bir konumda olmayı tercih eder ve bunu sağlayacak şartları inşaaya girişirler. Buldukları çözüm son derece basittir: İktidarı bölmek. Buna göre, siyasal konumları her ne olursa olsun genellikle görünmeyen ama muktedir olan iktidarı hep ellerinde tutacaklar, sahnenin önünde yer alan fakat muktedir olmayan iktidarı ise şartlar gerektiğinde *"seçilmişlere"* bırakacaklardı. Planlanan, bir başka isimlendirmeye iktidar-hükümet ayrışması idi. Bu ayrışmanın gereği olarak da *"devletçi seçkinler"* sorumsuz ama yetkili, *"seçilmişler"* ise sorumlu fakat yetkisiz olacaklardı. Şüphe yok ki Dünya siyaset geleneğinde orijinal ve mevcut *"iktidar"* anlayışlarıyla hiçbir şekilde örtüşmeyen, tamamıyla Türkiye'ye özgü bir durum olarak anlam kazanan bu iktidar bölünmesi uygulamaya konur ve Türkiye'nin son otuz yılına damgasını vurur. Bu süre içerisinde *"muktedir olmayan hükümet"*ler normalde kendilerinde olması gereken çoğu yetkilerin *"üst kurullara"* veya diğer bazı *"anayasal kurumlarına"* terk edildiği; siyaset alanının iyice daraltıldığı bir yapıda toplum için bir şeyler yapmaya çalışırken; *"devletçi seçkinler"* ise sahip oldukları sorumsuz ama son derece yetkili *"iktidar"*larının nimetlerinden doyasıya istifade ederler. Yine bu süre içerisinde, *"sandıktan çıkan"* ve hükümet olmakla muktedir olacaklarını sanan *"seçilmişler"*, her *"hükümet"* koltuğun otururlarında sandıktan çıkmanın Türkiye'de iktidar olmak anlamına gelmediğinin acı gerçeğini en şiddetli şekilde yaşarlar. Hükümetler, kendilerini toplumdaki en üst irade kabul ederlerken, esasında büyük oranda görünmeyen ve hatta son zamanlarda ise derinleşen *"iktidar"*ın iradesi ile toplumun istekleri arasında sıkışıp kaldıklarını fark ederler. *"Seçilmişler"* hükümette kalmalarının topluma değil, *"iktidara"* itaatkar olmaktan geçtiğini öğrenir-

ler. Bazen olur ki Türkiye'nin özel ve örtük gerçeklerine gözlerini kapayıp, siyasetin asıl gereğine uygun davranarak topluma yönelip "iktidar" kayıtsız kaldıklarında, kusurların oranına ve niteliğine göre değişen ihtarla karşılaşıp, kendilerine çekidüzen vermek zorunda kalırlar. Çoğu zaman bazı "anayasal kurumların" uyarıları kendilerine "çekidüzen" vermelerine veya hükümetten ayrılmalarına yeterken, bazen ise daha sert uyarılarla karşılaşırlar; 12 Mart, 12 Eylül veya 28 Şubat, bu uyarıların somut tarihlerini oluşturur.

12 Eylül İktidarı

Elbette ki, siyasetin yapısal gerçekleriyle örtüşmeyen ve yapay bir şekilde inşa edilen iktidar-hükümet ayrımı sorunsuz bir şekilde işlemeyebilir. Türkiye'nin son otuz yılı iktidar-hükümet ayrımının getirdiği gerilimlere göre şekillenir. Türkiye bu süreçte hep dünü öler konumunda sorunlar bataklığında debelenen ve debelendikçe batan bir ülke haline gelir. "İktidar", yaşanan sorunların kendisiyle ilişkilendirildiğini ve bunun zararını göreceğini fark ettikçe, kısa süreli de olsa topluma hoş görünme çabası taşır; topluma gülen yüzünü gösterir. Bu anlamda, 12 Eylül darbesinin getirdiği bazı düzenlemeler özel bir öneme sahiptir.

12 Eylül döneminde, iktidar kadrosunun tepesindeki Kenan Evren, önce darbe lideri sonra da Cumhurbaşkanı sıfatıyla topluma sıcak mesajlar verir, toplumun gönlünü kazanmayı önceliyor görünen bir tavır sergiler. Türkiye, ilk defa Kenan Evren'in şahsında, bir Cumhurbaşkanı'nın toplumun hassasiyetlerini ve beklentilerini dikkate alan bir yaklaşıma şahit olur. O güne kadar "devletçi seçkinlerin" en önemli ideolojik referansı olan "laiklik" anlayışında bile bazı değişikliklere gidilir. Din ve dinin bir çok sembolü, gelenekselleşmiş "irtica" söylemini depreşmesine neden olmaz; Kenan Evren miting alanlarında ayetler okur; uludemre itaatini farziyetinden bahseder. 1982 Anayasası'na din derslerini zorunlu hale getiren bir maddenin eklenmesiyle birlikte Cumhuriyet tarihinde yine ilk kez bir Anayasa maddesi ile din dersi okutulmaya başlanır. Türk-İslam sentezinin kullanılarak Türkiye'nin bütünlük ve istikrarının korunmasının hedeflemesi de bu dönem politikalarının özellikleri arasında yer alır. Devlet radyo ve televizyonundan, Mevlevilik gibi tarikatların

söylemleri yer bulmaya başlar. Bir devlet büyüğünün vefat eden yakını bir tarikat şeyhinin kabrinin yanına gömülmesi "devlet" in onayıyla gerçekleşir; bununla "devletin hoşgörüsü ile dindarlaşma" diye adlandırılacak bir anlayışın yaygınlaşmasına imkan sağlanır.

Toplumun hassasiyet ve beklentilerini dikkate almadan hiçbir zaman siyaset sahnesine çıkmayacağını, sahne önüne çıkınca da toplumu dikkate aldığını göstermek zorunda olduğunu anlayan "iktidar", 12 Eylül ile daha önceki tutum ve tavırlarından son derece farklı ve hatta tüm onlara ters bir görünüm sergiler. Fakat, "devletçi seçkinler" her ne yaparlarsa yapsınlar silahla çıktıkları siyaset sahnesini "seçilmişlere" bırakmak zorunda olduklarını, sergiledikleri görünümün sahnede uzun süre kalmalarına imkan sağlamadığını bilmektedirler; çünkü "meyraiyetin" önemli bir aracı olan "sandıkta" çıkmamışlardır. Bu nedenle sahneyi, "sandıkta" çıkanlara bırakarak giderlerken, siyaset sahnesini ve aktörlerin rollerini dönemin şartlarına göre yeniden dizayn ederler. Bunu yaparken de, 1970'lerin iradesiz hükümetlerinin neden olduğu olumsuz şartların bir daha yaşanmaması için, görece güçlü hükümetlerin teşkil etmesini isterler; siyasiler için siyaset alanının biraz genişletirler. Fakat, tercih ettikleri bu yöntemin kendi aleyhlerine işleyeceğini fark edemezler. Yaşanan her güne birlikte, ayrıcalıklı konumlarının tehlikeye girdiğini ve sınırsız sayılabilecek imkanlarının kısıtlandığını görmeye başlarlar. "Siyasiler" verilen "imkanların" Turgut Özal tarafından sonuna kadar kullanılması, "devletçi seçkinlerin" temel sorunu haline gelir.

Özal Dalgası

1983 genel seçimlerini Turgut Özal liderliğindeki ANAP'ın kazanmasıyla, 12 Eylül'ün geleneksel devletçi politikalarla çatışan uygulamalarının alanı ve oranı artarak devam eder. Yaşanan her gün, 12 Eylül iktidarının tahayyül bile etmediği bir şekilde "devletçi seçkinlerin" hareket alanlarını daraltırken, "seçilmişlerin" hareket alanını genişletir; sınırlı oranda muktedir olması planlanmış hükümet, muktedir iktidara birçok konuda kafır tutur hale gelir.

1983-89 döneminde "seçilmişlerin" "devletçi seçkinler" karşısında güçlenmesinin ve hareket

alanlarının genişlemesinin araçlarından birisi Kanun Hükümündeki Kararnamelerdir. Kanun Hükümündeki Kararnameler, icraatlarında "seçilmişlerin" "devletçi seçkinlerin" devre dışı bırakmasına imkan sağlamasının yanı sıra, yasama faaliyetlerinde "devletçi seçkinlerin" devlet aygıtındaki eli olan bürokrasiye bağımlılığı azaltırken, kanunların bürokrasinin çarkları arasında süruncemede kalmasını engeller ve yasamayı hızlandırır. Ayrıca, "devletçi seçkinlere" güç sağlayan bütçe ve planlama denetiminden kurtulmak için "bütçe dışı fonlar" teşkil edilir. "Seçilmişler", bütçe dışı fonlar aracılığıyla, icraatlarında "devletçi seçkinlerin" devlet mekanizmasındaki uzantısı olan bürokrasinin denetiminden bağımsız kalma imkanına kavuşurlar.

Türkiye'de 1990'lı yılların sonlarında yaşananların önemli bir nedeni olarak, 1983-89 döneminde "devletçi seçkinlerle" "seçilmişlerin" ilişkilerinde gerçekleşen oluşumlar son derece önemlidir. Bu dönemde askeri bürokrasi Cumhuriyet tarihi boyunca belki de ilk defa siviller tarafından kısmen de olsa kontrol edilmeye başlar; askeri bürokrasi "seçilmişlerin" iradesine boyun eğmek zorunda kalır. Özal gerek başbakanlığı, gerekse cumhurbaşkanlığı dönemlerinde orduyu tartışmaya açmanın yanı sıra, geleneksel hiyerarşisini sarsacak şekilde ordu içindeki atamalara da müdahale eder. Yine bu dönemde ilk defa bir Gençlik Kurmay Başkanı iradesini siyasilere kabul ettirememesi karşısında istifa etmek zorunda kalır. Cumhurbaşkanı Özal'ın askeri bir kıyafetle şortla denetlemesi ve askerleri bu kıyafetle selamlaması ise

"seçilmişlerin" askerin değerlerini isterlerse dikkate alacaklarının mesajını verirken, iradenin "seçilmişlerde" olduğunu gösterir. Bu yıllarda askeri iradenin özelde siyasilere, genelde sivilere karşı bu gerileyişinin yanı sıra, askerin sivilere karşısında teknik ve bilimsel açıdan da bir gerileyişi söz konusu olur. Nitekim, 28 Şubat 1997 tarihinde başlayan süreçte askerin siyasi yaşama dolaylı ama etkin biçimde katılmasına rağmen doğrudan darbe yap(a)mamasının önemli nedenlerinden birisini, Özal döneminden sonra askerin bilimsel ve teknik açıdan sivillerin çok gerisinde kalmasında aramak gerekir².

Özal ANAP'ının hükümet olduğu yıllarda, "devletçi seçkinlerin" fiili hareket alanlarının daraltılmasıyla kalınmaz, aynı zamanda "devlet" e yönelik önemli bir tartışma ortamı da oluşturulur. O dönem ANAP'ının propagandalarında ve uygulamalarında "devletin millet için var olduğu ve onun hizmetinde bulunması gerektiği" düşüncesi sık sık gündeme getirilir. Devletin insanlar için varolan bir cihaz, bir araç olduğu teması işlenir. Devletin görevinin esas itibarıyla, "bireylerin önündeki engelleri kaldırmaktan", "bireylerin önünü açmaktan" ibaret olduğu savunulur. "Devlet" in, kendi içinde bir değer olarak görülme, müteşebbis bireylerin denetimi altına alınması gereken "teknik bir aygıt olarak" kavranması gerektiği dillendirilir. Türkiye'nin gelenekselleşmiş anlayışına aykırı bir şekilde "seçilenler" in "atamaları" a öncelenmesi gerektiği savunulur. Özal, "seçilmişlerin etkin olması" gerektiği düşüncesini sağlayabilmek için he-

men hemen konuyla ilgili bütün konuşmalarında 1924 Anayasası'na gönderme yapar. 1924 Anayasasının "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ve "TBMM milletin tek ve gerçek temsilcisi olup, millet adına egemenlik hakkını kullanır" maddeleri Özal'ın öncellediği metinler olur.

Sistemin cumhurbaşkanına biçtiği rol -sıfatın çağrıştırdığı gibi- "cumhur"un sözcüsü olması değil, devletin bekçisi olmasıdır. Sistem cumhurbaşkanlarından "halk(m) adamı" olmalarını değil "Devlet(in) adamı" olmalarını istemiştir. Anayasanın cumhurbaşkanları için öngördüğü "tarafsızlık" da, bu çerçevede, devletten yana olmak demektir. Ancak, uzun yıllar demokrasi mücadelesi vermiş, miting meydanlarında geniş halk kitlelerine hitap etmiş, tüm Türkiye'yi en küçük yerleşim birimine varıncaya kadar dolaşmış, toplumun nahtını, ihtiyaçlarını ve beklentilerini yakalamış bir siyasetçi olan Özal, cumhurbaşkanlığı makamına devletçi değil siyasetçi kimliğini taşıy; "devlet(in) adamı" değil, "halk(m) adamı" olmayı tercih eder. Yaklaşım ve uygulamalarıyla Cumhurbaşkanlığını ciddi biçimde "halk"laştırır. Çankaya köşkü haftada bir gün halka açılır ve bu köşkün bahçesinde kimliğine bakmaksızın her tür vatandaşın sorunlarıyla ilgilenilir. Özal'la birlikte, toplumun bazı dini hassasiyetlerini dikkate alan ve uygulamalarına katılan birisi Çankaya'da ikamet etmeye başlar. Çankaya ilk defa sadece sivil değil, aynı zamanda namaz kılan, oruç tutan birisini ağırlar.

Hükümetlerin, konumları gereği toplumu dikkate almak zorunda kalmalarının yanı sıra, hükü-

metleri kontrol etmek için güçlendirilmiş 12 Eylül dönemi Cumhurbaşkanlığının da Özal'ın şahsında toplumun hassasiyetlerini dikkate alır hale gelmesi, "devletçi seçkinler" tarafından daha önce öngörülmemiş "patolojik" bir sorun olarak algılanır. Fakat bu "patolojik" sorun gittikçe büyür. Devletin her kademesinde "çankılların" çocukları boy göstermeye başlar. "Devletçi seçkinler" bile bir çok durumda konuşmalarına "Aslında ben de Müslümanım" cümlesiyle başlamak zorunluluğu hissederek. Onlar bu sözleriyle "toplum benim seçkinleri görünümlüme bakmasın, ben de toplumun değerlerini, hassasiyetlerini dikkate alan birisiyim" mesajını vermek isterler. Gelinen nokta itibarıyla psikolojik üstünlük toplumdadır; toplumun temsilcileri olan "seçilmişler"dedir. Bunun yanı sıra ekonomik güçte de önemli bir merkez kayması yaşanır. "Anadolu kaplanları" "iktidarın" ekonomik gücünü zorlamaya, ekonomik kaynaklarına ortak olmaya başlarlar.

"Devleti" Kurtarmak

1993 yılı itibarıyla "devletçi seçkinler" önemli düzeyde prestij kaybına uğramışlar; geniş imkanlarla ve sorumsuzlukla donanmış konumlarını sürdürmede ciddi kaygılar yaşat hale gelmişlerdi. Bunların faili olan "seçilmişler" gittikçe daha muktedir bir halde siyasetteki yerlerini sağlamlaştırıyorlardı. Östelik "devletçi seçkinlerin" geleneksel "irtica" fobisini dinletecek, "devletçi seçkinlere" kabuslar göndürecek bir süreç girildiğinin de ciddi işaret-

leri alınmaya başlamıştı. Siyasette ve günlük hayatta dini söylem her gün daha fazla yer bulmaya, dini semboller daha fazla görünmeye başlamıştı. Toplumun iradesini temsil eden kartopu gittikçe büyüyor, önüne çıkan engelleri aşıyordu. Kısacası: "devletçi seçkinlerin" "devleti" ciddi sarsıntı yaşıyordu. İşte bu noktada Turgut Özal ölür. Dünün "seçilmiş"liği nedeniyle yüzü bir oranda da olsa topluma dönük Süleyman Demirel, Çankaya'ya yerleşir ve yeni misyonunu açıklar: "Ben devleti kurtarmaya geldim".

"Devleti kurtarma" misyonunun nasıl gerçekleştirildiğini anlamak için 28 Şubat sürecine bakmak gerekiyor. Bu sürecin önemli aktörlerinden birisi ise Süleyman Demirel'dir. Onu dikkate almadan süreci anlamak zordur. Onu, kendisine ait olan ve özdeşleşmiş "dün dündür bugün bugündür" sözünün somut temsilcisi olarak dikkate almak ise bir zorunluluktur. "Eski" ve "yeni" Demirel'in şahsında gerçekleşen değişimin boyutunu tespit edebilmek için farklı zamanlara ait şu iki durumu hatırlamak yeterli olacaktır: **Tarih 28 Mayıs 1990**, Demirel, Genelkurmay Başkanı'nın konumu ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirir: "Genelkurmay Başkanının yeri aslında Milli savunma Bakanının altındadır. Bu bir Anayasa meselesidir. Bugünkü Anayasa'ya göre Genelkurmay Başkanının kime bağlı olduğu da belli değildir. Başbakanı karşı sorumludur diyoruz. "Bağlıdır" yok. Hangi dünyanın hangi memleketinde Genelkurmay Başkanı, Cumhurbaşkanı ile briefing yapar, her hafta Cumhurbaşkanı ziyaret eder? Yani siz sivil toplum, sivil idare istiyorsanız Batıdaki sivil toplumun, sivil idarenin kanallarına geleceksiniz... Biz de bunu yapmaya çalışıyoruz, yeniden yapılmaya jartır" *. **Tarih 14 Ocak 1993**: Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına bağlanmasına ilişkin yasa önerisi TBMM Milli Savunma Komisyonuna geldiğinde Başbakan Süleyman Demirel'in isteği üzerine reddedilir.

Şimdi Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in öncü çabalarıyla "devlet"in kurtarılma sürecini inceleyelim:

1993 yılında "devlet" ciddi sorunlar yaşıyor ve kurtarılmalı bekliyordu. Artık düğmeye basma zamanının geldiği, "devleti" kurtarmanın mekanizmalarını harekete geçirmek ve daha azla geç kalınmak gerektiği anlaşılmıştı. Düğmeye basılır. Ancak bu çoğu zaman zannedildiği gibi 28 Şubat 1997'de olmaz. Düğmeye ne zaman basıldığını ke-

sin olarak tespit etmek mümkün değil, fakat 28 Şubat 1997'den önce olduğu kesin. Demirel'in cumhurbaşkanı olduğu zamanı, 1993 yılını esas almak ise daha doğru görünüyor⁵. Bunu ise, MGK'nın, bu tarih itibarıyla devlet işlerinde bir süredir olduğu üzere geri planda kalmayı terk edip, ön plana çıkmasından anlıyoruz. 1993 yılında MGK'nın gündemini ilgilendiren konulara ve çeşitliliğine bakıldığında "devleti kurtarmak" için "düğmeye basıldığını" güçlü işaretlerini görmek mümkün oluyor: Okullarda müfredatın belirlenmesi, televizyon kanallarının yayın saatlerinin belirlenmesi, DEP milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılması, bazı hapis hanelerin kapatılması, bazı televizyon kanallarının kapatılması, Bayındırlık Bakanlığı görevlilerinin Güneydoğu'daki atamaları, asker terhislerinin ertelenmesi, 27 Mart 1994 yerel seçimleri öncesinde siyasi partilerin seçim ittifakları konusunda önerilerde bulunulması, terör ve ölüm cezasına ilişkin kanunların ana hatlarıyla belirlenmesi, Arapça'nın ortaokullarda seçmeli ders olarak okutulması... MGK'nın, 1993 yılı itibarıyla, güçlü şekilde devreye girdiğinin bir diğer önemli göstergesi de gerçekleşen değişimin bazı gazeteciler tarafından fark edilerek Ordu/MGK merkezli yazıların iktidar/ülke yönetimi bağlamında sıklıkla gazetelerde görülmeye başlanmasıdır. Bu konuda şu birkaç yazı örnek olarak hatırlanabilir: Fatih Çekirge, "Genelkurmay'ın İlginç Önerisi" (Sabah, 16 Kasım 1993); Sedat Ergin, "Çiller ve Ordu-Hükümet ilişkisi" (Hürriyet, 30 Kasım 1993); Cengiz Çandar, "Türkiye'yi Kim Yönetiyor?" (Sabah, 8 Ocak 1994); Mehmet Altan, "Askeri Anlayış, Demokratik Anlayış" (Sabah, 10 Ocak 1994), M. Ali Bırand, "Çok Şükür Bu da Oldu" (Sabah, 30 Ocak 1994)...

Burada şunu da hatırlamakta yarar var; Turgut Özal "devletçi seçkinlere" ve devlet mekanizmasındaki uzantılarına meydan okuyan bir lider görünümüyle sivrilmiş olmasına, bu özelliğinin bir tezahürü olarak "seçilmişlerin" iradesini kabul ettirecek Genel Kurmay Başkanı konusunda etkili olmasının rağmen, hiçbir zaman askerin sivil denetimine tabi tutulmasının yasal zeminini hazırlamamış, bu konuya hiçbir şekilde müdahale etmemişti. Askerin 1960'lardan beri süregelen sivil denetimin dışında yer alan konumunu değiştirmeye yönelik en küçük bir girişimi olmamıştı. Dolayı-

siyla Özal ANAP'ının sivil iradeyi güçlendirme, toplumu öncelikle siyaseti sağlam temellere sahip olmayan bir sürecin gereklerine uygun olarak gerçekleştirmişti. Bu nedenle "devletçi seçkinler" gerektiğinde sürece müdahale etme iradesine, bu iradenin ihtiyaç duyduğu potansiyel güce sahiptiler. Bu aşamada Kenan Evren'in ve Demirel'in MGK ile ilgili tespitlerini hatırlamakta fayda var. Kenan Evren: "Önemli kararların tartışıldığı yer Milli Güvenlik Kuruludur. Ama, hükümet bunlara sayar ya da uymaz, bu hükümetin bileceği iştir. Ama, ileride asker kanadın yaptığı teklife rağmen aksi neticeler çıkmışsa hükümet hesap vermek durumundadır" ⁶. Demirel: "Bakanlar Kurulu siyasi bir müessesedir. Ama MGK devlettir" ⁷.

Siyasete ve Topluma Müdahalenin Gerekçeleri ve Yöntemi

"Devletçi seçkinler" Özal dalgası sonunda "devleti kaartarmak" için siyasete ve topluma müdahale etmeye karar veritler. Ancak bu durup dururken olacak bir iş değildir. Böylesi bir girişimin meşrulaştırılması gerekmektedir. Mevcut şartlarda ise siyasete ve topluma müdahalenin somut hiçbir gerekçesi yoktu. 27 Mayıs, 12 Mart veya 12 Eylül'ün kolaylıkla bulduğu siyasi kaos veya toplumu kuşatmış terör mevcut değildi. Ülke hükümeti değildi, 1980 öncesinde olduğu gibi her gün 10-20 kişi faili bilinmeyen kurşunlara kurban gitmiyordu. Bu durumda siyasete ve topluma müdahaleyi gerektirecek durumu olgunlaştırmak ve olgunlaşması için biraz beklemek gerekiyordu.

1990'lı yılların Türkiye'sinde "irtica" siyasete ve sivil hayata müdahalenin gerekçesi olur. Sivil toplumun dinamiklerinde gerçekleşen gelişmelerin doğrudan "irtica" olarak tanımlanması mümkün olamadığı için, "irtica"nın korkunç yüzünü gösterecek materyallerin toplanması için çalışmalara başlanır. Fakat üç-dört yıl beklenerek elde edilen materyalin de Fadime Şahin- Müslüm Gündüz - Ali Kalkancı üçlemesi, Şevki Yılmaz'ın konuşmaları, Başbakanlıkta iftar yemeği, Sincan'daki Kudüs gecesi... gibi genellikle bireysel ifadeler ve özel durumlar olması, "irtica" tehlikesinin büyüdüğünü gösteren deliller bulmakta ne kadar zorlandığının önemli işaretleridir. Bu materyaller medyanın desteğinde abartılarak; birkaç saniyelik görüntüler tekrarlarla dizi film yapılacak

kadar uzatılarak veya bir cümlelik ifadeler tekrarlarla uzun bir konuşma metnine dönüştürülerek, istenen etkiyi gerçekleştirmesi ve toplumu müdahalenin gerekliliğine ikna etmesi çalışmaları yoğun bir şekilde sürdürülür.

28 Şubat 1997'de siyasete ve topluma müdahalenin meşruiyet malzemesi olan; rejimi yıkacak, devleti yok edecek "irtica" tehlikesinin aktörleri birkaç kişiden ibaret kalır. Bu birkaç kişiden hareketle, "irtica"nın "korkunç" ve "ahlaksız" yüzü ayrıntılı şekilde topluma gösterilir. Fadime Şahin- Müslüm Gündüz - Ali Kalkancı üçlüsü oynanan oyunun baş aktörleri olurlar. Onların oynadıkları ise kendilerinin de farkında olmadıkları "dürmece" bir oyundur. Bunun böyle olduğunu ise yıllar sonra olayın bizzat senaristinin kendisinden öğreniyoruz. Söz konusu senarist, Türkiye'de üçüncü cinsin en çarpıcı temsilcisi olarak bilinen, 90'lı yıllar boyunca 'Travestiler Kraliçesi' olarak anılan ve Sisi ismiyle ünlenen Seyhan Soylu'dur. Seyhan Soylu, Gazeteci Nuriye Akman'a, 28 Şubat sürecinde üstlendiği etkin rolü, "irticanın belinin kırılması" operasyonlarına yaptığı katkıyı ayrıntılı bir şekilde anlatmış ve bu süreçteki görevinin Fadime Şahin- Müslüm Gündüz - Ali Kalkancı üçlüsünün senaryosunu yazmaktan ibaret olduğunu belirtmiştir. Seyhan Soylu, JITEM'in yayın organı olduğunu iddia ettiği "Strateji Dergisi" bünyesinde 8 ay boyunca istihbarat çalışmaları yaptığını, tesettüre girerek Kalkancı tarikatını incelemeye aldığını, yaptığı hizmetler nedeniyle "alından öpüldüğünü", bu nedenle alına bir yıldız dövmesi yaptırdığını da söylemiştir. "Aşk, nefret, intikam, ihtiras ve şüphe" sarmalında dini kavram ve temalarla yoğrulmuş, Emire Kalkancı ve Fadime Şahin'in gözyaşlarıyla sulanan "irtica" haberlerinin, kâh bir melodram, kâh bir gerilim filmi gibi izlendiği yıllarda kendi kendine Türkiye'yi "yobazların elinden kurtarma" misyonu yüklediğini anlatan Soylu, "Ben 28 Şubat'ın gizli kahramanayım" demistir ⁸.

Dönemin ünlü kalemlerinden Can Ataklı ise daha sonraları kendisinin de aralarında bulunduğu 28 Şubatçı medyanın durumunu "Özellikle büyük gazete ve televizyonların yaptığı haberlerin %90'ı yalandır" diyerek itiraf etmiştir. Bunu ise General Çevik Bir'in ve Genelkurmay Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak'ın istek, teşvik ve yönlendirmeleriyle yaptıklarını açıklamıştır ⁹. Bu konuda

bir örnek olması açısından Sabah Gazetesi'nin 5 Mart 1997 tarihli sayısındaki manşetten "Ürper-ten Yemin!" biçiminde duyurduğu "haber" son derece önemlidir. Habere göre "irtica yuvası" Kur'an Kurslarında çocuklara "laik rejimi yutup yerine geri-ati getirme" yemini yaptırılıyor, Atatürk'ün "Dec-ca" olduğu öğretiliyormuş. İşin ilgin tarafı şudur, bu aynı biçimiyle 27 Mayıs ihtilaline meşruluk sağlamak için 1960 yılında İlhami Soysal tarafından gündeme getirilmiş bir "haber"dir ve Sabah Gazetesi 37 yıl önceki bu "haber" 1997 yılının Türkiye'sindeki "irtica" tehlikesinin delili olarak kullanmıştır.

Darbenin meşruiyetini sağlamak için bazı Si-vil Toplum Örgütleri'de devreye dahil edilirler. Asıl amaçları birey-lerin haklarını dev-letin gücüne karşı korumak olan sivil toplum örgütlerinin en büyüklerinden Türk-İş, DİSK, TOBB ve TESK bir araya gelerek hükü-mete karşı askeri müdahaleyi destekleyen "muhafaza" niteliğinde bil-diri yayınlarlar. Ertuğrul Özkök'e göre¹⁰ bu birleş-me ve birleşmenin ürünü olan bildiri söz konusu teşekküllerin iradeleriyle gerçekleşmez. Rejimin "silahsız kuvvetleri" olarak takdim edilmelerinin gereği olur; sivil toplum örgütü olmanın karşısı bir tutum ve tavır içerisinde yer almakta bir sakınca görmediklerini göstermiş olurlar.

28 Şubat, müdahalesini meşrulaştırmak ve so-rumluluk dağılımı yaparak yükünü azaltmak için, başta medya olmak üzere yargı temsilcilerini, bazı "aydın"ları, üniversiteleri de müdahaleye fail ola-rak dahil eder. Bunu ise, ilgili kesimleri brifing-le "aydınlatarak" ve "bilgilendirerek" yapar. Bri-finglerle yargı "yasal olmayan" ve daha da önemli-si "suç olan" müdahaleyi kabule hazırlanırken, medyanın ise süreci kamuoyunda meşrulaştırma görevini üstlenmesi sağlanır. Medyanın kendisine yüklenen sorumluluğu üstlenerek müdahale sü-recinde ne kadar önemli bir fonksiyon üstlendiğini anlamak için brifingler sonrasında "büyük" gazete-lerin manşetlerine ve bu gazetelerdeki bazı ya-zarların yazılarının başlıklarına bakmak yeterlidir. Müdahaleyi davet eden ve meşrulaştıran manşet-

lerden bazıları şöyledir: "Türkiye sizinle gıyar du-yuyor", "Muhafaza gibi brifing", "Gerekirse silah kulla-nılacak", "Her an her şey olabilir", "İç ve dış destek sağlanırsa darbe olabilir", "Ya ıy ya çekil", "MGK'ya ıyılacak", "Topryekün Savaş", "Türban giremez", "Ordudan son ıyır"... Bu manşetlerin atıldığı sü-reçte, "büyük" yazarların ve "aydın"ların müdahale taraftarlığının çığırkanlığı niteliğine sahip ba-zı ifadeleri veya yazılarının başlıkları ise şöyledir: Derya Sazak: "Tek tarih vermediler", Yalçın Doğan: "İhtilal bildirisi", Fikret Bila: "Düremden vazife", Fatih Çekirge: "Yolan sonu", Ertuğrul Özkök: "Ne-reye kadar?", İsmet Berkan: "Siviller kına yakam", Mehmet Y. Yılmaz: "Müdahale havası", Hasan Ce-mal: "İrtica ve siyasal İslam'la mücadele konusunda

tarafızız kalacak ka-dar avlamak değilim", Coşkun Kırca: "TSK irticaa karşı çıkacaktır; irtica sandıktan çıksa bi-le..." ve "Yapılacak tek şey millî teknis-yenler hükümeti ku-rulması", Kerem

28 Şubat, meşruiyetini, özellikle medyayı başarılı bir şekilde kullanarak elde etmeye çalışır. Medya aracılığıyla hayali tehlikeler icat eder, bireysel olayları toplumsal tehli-kenin güçlü işaretleri olarak sunar.

Çalışkan: "Siviller başaramazsa kimse askerleri ele-y-tirmesin", Oktay Akbal: "Hırsak adamları, ülkede neler olup bittiğini anlamalı", Şemsi Denizler (Hürri-yet) "Darbe olsun desteldiriz", Ömer Tarkan (Pos-ta), "Bu Meclis'ten çözüm çıkmaz, ıbre askere dönü-yor", Necati Doğru: "Şu sıralar Allah, belki de hac-ca gidenlerden darbe yapmayı düşünenlere daha çok sevap yazıyordur", Oktay Elçi: "Ne olacaktı yani, bu gidişe hiç kimse sesini çıkartmayacak mıydı?"...

28 Şubat'ın meşruiyetini sağlamak için hem medya hem de yargı cephesinde yer alan 'yargısız infazın' sayısı örneklerini bulmak son derece ko-laydır. Bazı sermaye gruplarının 'yeşil' olarak nite-lenerek dışlanması; göçaltılar; lokanta ve pastane-lere kadar uzanan "irtica" kuruluşları listeleri ilk etapta akla gelenlerdir. Bu akıntıya kapılmayan gazeteciler ve aydınlar ise andıçlanırlar; en sert şekilde uyarılırlar; isimleri terör lideri Abdullah Öcalan'ın ismiyle birlikte anılır. Üstelik bu gazete-ci ve aydınlar bizzat kendi meslektaşları tarafın-dan hakarete uğrayarak kin ve nefretin hedef tah-tasına konurlar; Oktay Elçi "Alçakdan Tanıyalım"¹¹ başlığını taşıyan bir yazı kaleme alırken, Emin Çölaşan ise hedef tahtasına konanları isim isim

açıklar ve "Türk milletini hainlerden hesap sormaya" çağırır¹². Bunun sonucunda listede ismi olanlardan Akın Birdal saldırıya uğrar ve ölümden döner. Listede ismi geçen Nazlı Ilıcak'ın o sıralar yazı yazdığı Akşam gazetesindeki işine son verilmesi sağlanır. Mehmet Altan'a ise Erol Özkasnak'tan "K.'da sığıla ile cepheyi geçdiririm" mesajı iletilir ve Altan bir yıllığına Amerika'ya giderek kötü akıbetten kurtulmaya çalışır¹³.

Anayasa'nın 138. maddesine göre yargı organlarının mensuplarının söz konusu brifinglere çağırılması açıkça suç olmasına, katılanların bu suçu işlemiş olmasına rağmen, "suçlu" ilan edilenler brifinglere katılmayanlar olurlar. Bu kimseler hem de rejim düşmanlığı anlamına gelecek "cumhuriyetin değil meşruyetin savunucusu" unvanıyla suçlanırlar. Bu arada 28 Şubat'ın yargıdaki en önemli aktörlerinden Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş ise RP'yi kapatma davasına katkısı olması için

Genelkurmay'dan gönderilen dosyayı delil kullanmakta bir sakınca bulmaz. Savcının takipsizlik talebine karşılık hakim Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'yi suçlu bulur. Bir grup tiyatro oyuncusu "suç unsuru bulunmuş" oyunları nedeniyle oyunlarını sahneleme sayısıyla çarpılan ağır cezalara çarptırılırlar. Gazeteciler askeri mahkemelerde yargılanırlar. Yazarlar cezaevlerini ikinci evleri edinirler. Siyasiler yıllar önce yaptıkları ve bu süre içerisinde hiçbir şekilde sakıncalı bulunmayan konuşmaları nedeniyle mahkum olurlar. Yıllar önce yazılmış ve devletin yayınladığı kitaplarında yer alan bir şiir bir siyasetçiyi cezaevine gönderir... Tüm bunlar olup biterken "Cumhuriyet"ün "başı" olan Süleyman Demirel ise şunları der: "Hiçbir kesim kendisini yokacak düşmanlarını yaratmaz"¹⁴.

28 Şubat'ın Güç Kaynakları

28 Şubat, meşruiyetini, özellikle medyayı son derece başarılı bir şekilde kullanarak elde etmeye çalışır. Medya aracılığıyla hayali tehlikeler icat eder, bireysel olayları toplumsal tehlikenin güçlü

işaretleri olarak sunar. Ancak bu durum "gücünü nereden alıyordu?" sorusunun cevabı için yeterli delil sağlamaz. Araştırdığında, 28 Şubat'a güç veren faktörlerin iç ve dış olmak faktörleri üzere iki grupta yer aldıkları tespit ediliyor:

1- 28 Şubat'ın en önemli güç kaynağı, dış dinamikler tarafından desteklenmiş veya onaylanmış olmasıdır. Batılı ülke yönetimlerinin İslam'ı esas alan düşman tanımlamaları, 28 Şubat'ın siyasete ve topluma "irticayı yok etme" gerekçesiyle müdahale etmesi için imkan sağlar. Bu anlamıyla 28 Şubat'ın salt Türkiye şartlarının ürünü olmadığı anlaşılmaktadır. Bir başka söyleyişle, Türkiye'nin şartlarında anlam ifade eden "devletçi seçkinlerin" iktidarlarını sağlamlaştırmaya girişimleriyle,

Batılı ülkelerin liderliğinde tüm Dünyada yaygınlaştırılan İslam düşmanlığının 28 Şubat'ın amacıyla örtüşme görüldü.

28 Şubat'ı cesaretlendiren, güç veren en önemli

"Sıyru bulandırdım" suçlamasıyla karşı karşıya bırakılan ve altı yıldır büyük oranda mağdur edilen toplum mağlup edilemediğini göstermiştir ve göstermeye de devam edecektir. Çünkü haklıdır.

referanslar ise şunlardır:

1990'la birlikte tüm Dünyada İslam/Müslüman düşmanlığı tırman(dır)ır. Bu durumun en önemli nedeni, Soğuk Savaş döneminde NATO'nun en önemli düşmanı olan "Komünizm tehlikesi"nin Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla sona ermesidir. Komünizm tehlikesine karşı dayanışma temelinde oluşan NATO, "komünizm tehlikesi"nin son bulmasıyla dağılma sürecine girer. NATO'yu ayakta tutacak yeni bir düşman aranır ve bulunur. Sovyetlerin yıkılışıyla son bulan "kızıl" tehlike'nin yerini "yeşil tehlike" alır. "Yeşil tehlike"nin büyük tehlike oluşu sürekli işlenir. Şunlar bu durumun bazı örneklerini teşkil eder:

1990'ın Ekim'inde yapılan Kuzey Atlantik Asamblesi'nde konuşan Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı Orgeneral John Galvin, Dünya barışını tehdit eden "ana tehlikenin" yerini "yeni tehlikelerin" aldığını belirtir ve bu yeni tehlikeleri "etnik sorunlar, aşırı milliyetçilik, İslam kökenliliği ve terörizm" olarak açıklar.

Thatcher 1991 yılında gittiği Moskova'da şunları söyler: "Artık Doğu-Batı çatışması kesin olarak son bulmuştur. Yeni çatışma Batı ile Akdeniz

ve Orta-Doğu havzasındaki fundamentalist cereyanlar arasında olmaktadır"¹⁵. Thatcher, konuşmasında yeni düşmanın ismini açıkça "İslam" veya "Müslüman" biçiminde ifade etmez; ancak, çizilen coğrafyadan anlaşılan düşmanın İslam/Müslüman olduğudur.

1991 yılında NATO, konseptini "yeni düşmana" göre değiştirir. 1991 Konsepti'nin 7. maddesine göre "yeni düşman" "çok boyutlu, çok sinsi, çok cepheli, çok yönlü, önceden bilinirliği son derece düşük tehdit ve tehlikeler" in failidir. Bu failin kim olduğu ise sonraki bazı toplantılarda açıkça ifade edilir.

1993 Berlin'de yapılan Kuzay Atlantik Asamble'sinde "İranlaşma korkusu" dile getirilir ve bu nedenle özellikle Tunus, Cezayir gibi Kuzey Afrika Devletlerinin Batının sadık müttefiki hükümetlerine yardım edildiğinden ve edilmesi gerektiğinden bahsedilir¹⁶.

1994 tarihindeki NATO Savunma Bakanları Toplantısı'nda Fransız Bakan François Leotard "NATO'nun kendisini İslamcı fundamentalizmden gelen tehdidi caydırmaya göre yönlendirmesi gerektiği"ni dile getirir.

1995 yılında NATO Genel Sekreteri Willy Claes, "Independent" gazetesine verdiği demeçte yeni tehlikeyi ismiyle birlikte işaretler: "Köktendincilik Komünizmden daha tehlikeli, lütfen bu tehlikeyi küçümsemeyin." Claes, sözlerini şöyle sürdürür: "Akdeniz ülkeleri ile diyalog başlıyor. Onlara köktendinciliğin tehditlerini engellemede yardımcı olabiliriz"¹⁷. Claes, bir başka seferinde de doğrudan Türkiye ile ilgili bir açıklamada bulunur. RP'nin yükselişine dikkat çeken Claes, "Türkiye'nin fundamentalistlerin eline geçmemesi için desteklenmesi gerektiğinden" bahseder¹⁸. Aynı yıl Refah Partisi'nin seçimlerden birinci parti çıkması ve 1996'da hükümet ortağı olmasıyla Türkiye'de Milli Askeri Stratejik Konsept (MASK) değiştirilir ve "İrtica", bir başka ifadeyle "Köktendincilik" "birinci tehdit" veya "öncelikli tehdit" olarak belirlenir. Buna karşılık her gün kan akıtan PKK "öncelikli", "birinci" tehdit kabul edilmez.

1997 yılında Amerikan Kongre'sinin Ortadoğu masası şefi Carol Migdalovitz tarafından hazırlanan raporda Refahiyol Hükümetinin "düşmesi gerektiği", eğer bu gerçekleşmezse sonraki seçimlerde Refah Partisinin oy oranını gittikçe artıracığı, bu nedenle önlemlerin alınması gerektiği belirtilir¹⁹.

12 Haziran 1996 tarihli Yeni Yüzyıl Gazetesi'nde yer alan habere göre Türkiye'de resmi tiyarette bulunan İsrail Cumhurbaşkanı Ezer Weizman RP'nin hükümet olmaması gerektiğini söyler ve sözlerini şöyle sürdürür: "Demirel, yakın dostum. Bunu engellemek için elinden geleni yapacağına eminim. Ordu da sessiz kalmayacak."

17 Haziran 1997 tarihli Hürriyet gazetesinde yer alan habere göre ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Nicholas Burns'un "siyaseten yeniden düşünün ama silahlı darbe yapmayın" anlamı içeren sözleri şunlardır: "Türkiye'de saldıran altından bulunan laik demokrasi korunmalıdır. Türkiye'nin laik demokratik geleneğini yok edecek hiçbir Anayasa dışı mücadelenin olmamasını umut ediyoruz. ABD için Türkiye'nin istikrar ve laik demokrasi geleneği çok önemlidir".

2- Silahlı Kuvvetler, sivil otoriteye müdahale etmesi ve yönetimi ele alması veya doğrudan yönlendirmesi biçiminde gerçekleşen ihtilal, darbe ve muhtıraların ilk anından itibaren, kendisine yasal bir dayanak bulma ve böylelikle yasal bir meşruluk zemini oluşturma gayretine girdikleri görülmektedir. Bunu 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'den hareketle biliyoruz. 28 Şubat'ın da "yasal" gerekçeye ihtiyacı vardı ve bu gerekçe önceden titizlikle hazırlanır. "Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği" ismini taşıyan bir yönetmelik Başbakan Erbakan'a "olağan bir belge" olarak imzalatılır ve 9 Ocak 1997 tarihi itibarıyla yürürlüğe girer²⁰. Daha sonra, Güneydoğu'da yürürlükte olan Olağanüstü Hal'in sonlandırılacağı düşüncesiyle imzaladığını belirten Başbakan'ın bu açıklamada ne oranda samimi olduğunu bilmek mümkün değil. Ancak şu var ki, imzaladığı belge Olağanüstü Hal durumun tüm Türkiye'ye yaymanın yasal zeminini hazırlar. Sivil irade kendi eliyle ülke yönetimini "şartlar gereğinde" askerlere devretmenin yasal teminatını verir. İlginç olan, söz konusu şartların siyasetten, sağlığa, ekonomiden eğitime ve doğa afetlerine varıncaya kadar her hali kapsamıdır. Buna göre örneğin enflasyonun yüksek çıkması veya hava kirliliği bile askeri iradenin ülke yönetimine müdahale etmesi için "yasal" bir gerekçe oluşturabilecektir. Hükümet ve hatta Meclis ise askerin kararlarını uygulayan olacaktı.

"Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği", Türkiye'nin yakın tarihte yaşadıkları açısından son derece önemli bir yere sahiptir, 28 Şu-

bat'çılar bununla önemli bir "yasal" güce sahip olurlar. Yönetmelik Anayasa'nın yanında ikinci bir idari örgütlenme getirir. Tüm köylere kadar yayılan bir örgütlenme öngörür. Kriz anı ilan edildiği anda, zaten varlığını sürdüren bu örgütlenme, aniden, hukuken tüm kurumların üstünde bir çalışma alanı kazanacaktır. Açıkçası bu varken, doğrudan darbeye gerek de yoktur²¹.

28 Şubat'ın Getirdikleri / Götürdükleri

Peşinin ifade etmek gerekir ki, birey ve toplumun yaşamına, düşüncesine, görünümüne, zihniyetine, inancına... topkayın müdahale etmeyi planlayan ve bunu bir sürece yayarak uygulamaya koyan 28 Şubat'ın getirdiklerini ve götürdüklerini anlatmak uzun, bir makalenin kapsamı için ise imkansız bir iştir. Çünkü böylesi bir çaba hukuktan eğitime, siyasetten kültüre, ekonomiden sağlığa, dinden ideolojiye, bireysel görünümünden toplumsal kurumlara, zihniyetten davranışlara, demokrasi-den diktatörlüğe, sivil iradeden askeri iradeye, Türkiye'nin geçmişinden geleceğine, iç dinamiklerden dış dinamiklere, mandacılıktan bağımsızlığa... uzanan yığınla konuya değinmeyi, birbirinden çok farklı alanlarda söz söylemeyi gerektirir. Bu nedenle, burada sadece birkaç noktaya dikkat çekilerek, 28 Şubat'ın getirdiklerinin ve götürdüklerinin dokümanını bu satırların okurlarının, yaşadıkları ve şahit oldukları şeylerin de eşliğinde, düşüncelerine ve yorumlarına bırakacağım.

Anayasa Profesörü Mustafa Erdoğan 28 Şubat'ı sonuçlarıyla ve özellikleriyle şu şekilde tanımlar: 1- 28 Şubat'ın failleri siyasette meşruluğun kaynağının halk olduğunu reddetmişlerdir. Onlara göre meşruluğun kaynağı halkın iradesi değil resmi ideolojidir, hatta onun karikatürize edilmiş biçimci bir türüdür. 2- 28 Şubatçılar hukuk tanımazlardı. 3-28 Şubat zihniyeti insan haklarına düşmandır. Bu zihniyetin insan haklarıyla ilişkisini "düşmanlık" kelimesiyle ifade etmek belki de anlamsızdır; çünkü bu kafa yapısı esasen "insan hakları" diye bir kavramdan habersizdir. 4- 28 Şubat uniform toplumdur, farklılığa düşmandır. 5- 28 Şubatçılar toplumu militarize etmek istemişlerdir. Onlar bütün bir toplumu askeri disipline sokmaya, er ve erbaşlardan oluşan bir toplum kurmaya çalışmışlardır. 6- 28 Şubat bilim karşıtı, dogmatik bir harekettir. Bu nedenle

üniversiteleri kışlatırmaya yeltenmiştir. 7- 28 Şubat kalkışması tipik bir "cahil esareti" örneğidir... Türkiye'nin karmaşık ve devasa sorunlarını emir-komuta yoluyla çözebilecekleri zehabına [kapılmıştır]²².

Sivil Toplumun liderlerinden birisi olan Cevat Önkaya, 28 Şubat'ı "talebi olan, vadi olmayan müdahale"²³ biçiminde tanımlar. Bu, bir "darbe" değil "süreç" olarak takdim edilen ve üzerinden altı yıl geçmiş olmasına rağmen etkilerini büyük oranda sürdüren "postmodern" müdahalenin en kısa fakat en doğru tanımlarından birisidir. Çünkü, 28 Şubat toplumdan hep bir şeyler istemiş ancak topluma somut bir vaatte bulunmamıştır. Örneğin insan haklarının ihlal edilmesinin önlenmesi, ekonominin iyileştirilmesi, sağlık, eğitim, yasama,... kurumlarının sorunlarını çözümü onun ilgi alanlarında yer almaz. Ülkenin açık veya gizli soyulması, ülke bağımsızlığının sorgulanmasına neden olacak uygulama ve antlaşmaların gerçekleştirilmesi, ülke nüfusunun 1/3'ünün açlık sınırında yaşaması... 28 Şubat'ın önem verdiği sorunlar ve konular değildir. Üstelik, yargı bağımsızlığını yok ederek, büyük soygunları görmezlikten gelerek, işsizler ordusuna değişik gerekçelerle yeni kitleler dahil ederek, eğitimin sorunlarını içinden çıkılmaz hale getirerek bizzat kendisinin sorun kaynağı olduğunu hiç önemsemez veya dikkatlerin bu noktalara çekilmesine set tepkiler verir.

28 Şubat işe toplumu yıldırıp sindirerek başlamış ve bu şekilde de devam etmiştir. Düşmanın moralini bozmak, ümitsizlik ve korku salmak, gelecek kaygısı ve yorgunluk duyguları uyandırarak onu kendi etkileri altına almak biçiminde tanımlanan psikolojik savaş, 28 Şubat topluma karşı son derece planlı ve başarılı şekilde uygulanmıştır²⁴. Asıl tehlike gibi gösterilen ve müdahaleye gerekçe oluşturulan "tehlikeler" bir yana asıl kendisi korku nedeni olmuş, Fikret Başkaya'nın tespitiyle ülke çok kısa sürede "781.000 km'lik bir kavgaya" dönüştürülmüştür²⁵.

Sonuç Yerine:

28 Şubat nedir ve niçin var olmuştur? Bu soruların cevabı son derece kapsamlıdır ve bu makale kuşbakışı da olsa bu soruların cevabı olabilecek bir şeyler ifade etmenin çabası olarak kaleme alınmıştır. Buradaki tespitlerimizin ise sadece bi-

ze özgü olmadığını, tespitlerimizin çoğu kimsenin paylaştığı görüş ve düşüncelerin bir özetini olduğunu da bilhassa ifade etmek gerekiyor. Bu konuda 28 Şubat sürecinin "seçilmişler" kanadında yer alan aktörlerinden/mağdurlarından, dönemin İçişleri Bakanı Meral Akşener'in tespitleri bir örnektir. 28 Şubat'ı "Anadolu'nun iradesini karma teşebbüsü" olarak tanımlayan Akşener, bu teşebbüsün nedenini ise şöyle açıklıyor: "28 Şubat'ı ben, Anadolu'nun toplumsal, ekonomik, siyasi taleplerine, yani "siyaset kurumunun içinde ben de varım ve siyaset senedini geri istiyorum" taleplerine karşı dur denilmesi olarak görüyorum"²⁴.

1999-2000 adli yılı açış konuşmasında, Dönemin Yargıtay Başkanı Sami Selçuk ise cumhuriyet tarihi bağlamında gördüğü Türkiye'yi şöyle resmeder: "Ülkeme bakıyoruz; sınıra birbirine dönmüş iki Türkiye. Uzun soluklu düşündüğümüzde ve ileri toplumların tarihleriyle karşılaştığımızda, efsanevi bir kartalın savaşını başlatan, Cumhuriyeti katan, onca travmaları karşı demokratik sabır ve erkinlik sınavından yüzü akıyla çıkan, ekonomik ve kültürel dinamizmle dışa doğru parlayan, yarılan, genişleyen bir halk. Dışarı, içi, hep ayakta... Buna karşılık, her şeyi geriden izleyen, kendisinin üstü devletleştiği yazılı hukuka göre halkıyla mahkemelerinde tartışan, halkın güvenmeyen hep içe doğru parlayan yarılan, genişleyen birinci Türkiye'ye yetişemeyen, hastalık irisi hantal bir devlet"²⁵. Sami Selçuk'un resmettiği Türkiye'nin bu "hastalık irisi hantal bir devlet" 1990'ların başında, özelde 1980'lerden, genelde ise 1950'lerden sonra ciddi sıkıntılar yaşamaya başlar. Çünkü "birinci Türkiye" genişleyip gürbüzleştikçe, "hantal devlet" zayıflamış, yıpranmıştır. 1990'lara gelindiğinde ise "hantal devlet" den beslenen "devletçi seçkinler" için, "devletin" kurtarılması bir zorunluluk haline almıştır. Bu zorunluluğun tesahürü 28 Şubat olur. 1993 yılında "devleti kurtaracağından" bahseden Demirel'in önemli katkısıyla bu "kurtarma" işi 1997 yılından itibaren "tehlikenin büyüklüğüne" istinaden bir sürece dönüştürülür ve "gerekirse bin yıl süreceği" bir çok vesileyle ilan edilir. Çünkü artık "devlet" in adamları durumlarını ve menfaatlerini tehlikede görmek, her 5-10 yılda bir işlerini-güçlerini bırakıp konumlarını sağlamlaştırmak için sahneye çıkmak istememektedirler. Ancak şu var ki, haklılar mağdur edilebilirler ama mağlup edilemezler. Önemli olan haklı olmaktır. "Sıyca bulandırdın"

suçlamasıyla karşı karşıya bırakılan ve altı yıldır büyük oranda mağdur edilen toplum mağlup edilemediğini göstermiştir ve göstermeye de devam edecektir. Çünkü haklıdır. ■

Dipnotlar

- 1- Ömer Çaba, "1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları", Yeni Türkiye, Eylül-Aralık 1998, Sayı: 23-24, s. 583
- 2- Bu tespit Emekli Başbakan Osman Merin Öztürk'e aittir ve CNN'in kendisiyle yaptığı bir röportajda ifade etmiştir.
- 3- Esasen ilk sivil Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dır. Ancak, onun sivilliği daha çok resmi askeri kimliği olmaması anlamındadır; yolsa Milli Mücadele yıllarındaki ve Tek Parti Dönemindeki konumuyla bir "asker" olmuştur.
- 4- Milliyet, 28 Mayıs 1990
- 5- Kamuoyuna sunulan biçimiyle, 28 Şubat süreci Refahiyol Hükümetinin "irade"yi cesaretlendiren icraatlarının ürünüdür. Ancak gerçekte, Refahiyol Hükümetinin müdahaleyi meşrulaştırıcı bir gerekçe olarak kullanıldığı son-dumanın büyük oranda dağıldığı buğdan daha açık bir şekilde anlaşıyor. 28 Şubat, bu yarım da temel iddiası olduğu üzere, çok daha uzun sürecin doğduğu "devletçi seçkinlerin" konumlarını ve imkânlarını devam ettirme çabasının gereği olarak açığa çıkmış bir girişimdir. Bu süreç bize gün en net işaretlerini Özal döneminin sonlarına doğru verir. Bu konuda görüşümüzün ısrarla olduğunu tespit ediyoruz. 28 Şubat, Emekli anker Nevzat Bölükçüoğlu'na göre 1950'ye uzanan bir geçmişin ürünüdür. Anayasa Mahkemesi Eski Başkanı Yekta Cengiz Öden de 28 Şubat'ın devlet aygıtının yasal kanadındaki tırafını olarak müdahaleyi meşrulaştırarak 1950'ye gönderimde bulmuş ve "1950'de başlayan durum"ın gereği olduğunu ifade eder (Hürriyet, 4 Mart 1997). Sürecin bağlamsız açılarından birbirini destekleyen bu iki görüş 28 Şubat'la sonuçlanan yasal değişim açısından bütüm de katıldığına bir tespittir. Fikret Başkaya ise süreci bir başka açıdan değerlendirmişle 1908'den bu yana devam eden sürecin ürünü olarak ifade eder.
- 6- Günay, 16 Şubat 1991
- 7- Hürriyet, 28 Aralık 1996
- 8- Zaman, 28 Şubat 2002
- 9- Zaman, 22 Aralık 2002
- 10- Hürriyet, 20 Aralık 1996
- 11- Hürriyet, 25 Nisan 2000
- 12- Hürriyet, 26 Nisan 2000
- 13- Naci Ilıcak, 28 Şubat'ın Perde Arması, Timaş Yay., s. 16, 112
- 14- Akşam, 30 Temmuz 1997 (Naci Ilıcak'ın yazısından)
- 15- Selam, 24 Mart 1997
- 16- Gündem, 19 Mayıs 1993
- 17- Milliyet, 9 Şubat 1995
- 18- Yeni Şafak, 8 Şubat 1995
- 19- Yavuz Donat, "İşte Rapor", Milliyet, 2 Mayıs 1997; "Darbesin Çözümü", Milliyet, 3 Mayıs 1997
- 20- Yönermelik için bkz: Abdullah Yıldız, 28 Şubat-Belgeler, Pınar Yayınları, İstanbul 2000, s. 118-131
- 21- NPQ Türkiye, C.II, Sayı: 2, 2000
- 22- Uzman, Şubat 2001, Sayı: 78, s. 18-22
- 23- Uzman, Şubat 2002, Sayı: 90, s. 8
- 24- Nevzat Tarhan, Psikolojik Savaş, Timaş Yayınları, s.25
- 25- Fikret Başkaya, Uzman, Sayı: 78, Şubat 2001, s. 85
- 26- Uzman, Şubat 2001, Sayı: 78, s. 24,25
- 27- Abdullah Yıldız, 28 Şubat-Belgeler, s. 445